

ATT LÄSA OCH TOLKA LYRIK

LITTERATURBANKENS SKOLA

VAD ÄR LYRIK?

Sedan antiken har
man delat upp
skönlitteraturen i tre
huvudkategorier:

Epik – berättelser
som noveller och
romaner, oftast
skrivna på prosa.

Dramatik – teater
och manus till t. ex.
filmer och TV-spel.

Lyrik – all sorts poesi,
dikter och låttexter.

ETT EXEMPEL PÅ LYRIK

Förruttnelse! hasta, o älskade Brud!
Att bädda vårt ensliga läger!
Förskjuten av världen, förskjuten av Gud
Blott dig till förhoppning jag äger.
Fort, smycka vår kammar – På svartklädda bären
Den suckande älskarn din boning skall nå.
Fort, tillred vår brudsäng – med nejlikor våren
Skall henne beså.

Första strofen ur "Till förruttnelsen",
Erik Johan Stagnelius, 1818

En *versrad* = en rad, kallas ibland också bara en vers

En *strof* = ett stycke i dikten

ETT ANNAT EXEMPEL PÅ LYRIK

X

"The Windmill's Song", Ian Hamilton Finlay, 1964

LYRIKENS BILDER

Jag har en katt
Hennes päls är svart
Hon har gula ögon men hon har ingen hatt

Anonym poet, åtta år gammal

Vad skapas inom oss när vi läser dikten?
Jo, en bild av en katt förstås.

LYRIKENS BILDER

Lyriken använder sig ofta av bildspråk, att genom orden måla upp en bild i läsarens inre.

Det görs sällan så tydligt som i förra exemplet. Istället brukar man måla upp mer abstrakta bilder, som här.

Höstens dagar äro genomskinliga
och målade på skogens gyllne grund...
Höstens dagar le åt hela världen.
Det är så skönt att somna utan önskan,
mätt på blommorna och trött på grönskan,
med vinets röda krans vid huvudgården...
Höstens dag har ingen längtan mer,
dess fingrar äro obevekligt kalla,
i sina drömmar överallt den ser,
hur vita flingor oupphörligt falla...

"Höstens dagar", Edith Södergran, 1916

LYRIKENS BILDER

1

Stilfigurer är ett sätt att måla upp mer nyansrika bilder.

2

Metaforer: bilder som egentligen föreställer något annat.

3

Liknelser: att likna någonting vid någonting annat.

4

Antiteser: motsatspar, som livet och döden, kärlek och hat, sommar och vinter – alla blir de tydligare i sin kontur av att de kontrasteras mot sin motsats.

HUR ANVÄNDS METAFORER HÄR?

LITTERATURBANKENS SKOLA

Förruttnelse! hasta, o älskade Brud!

Att bädda vårt ensliga läger!

Förskjuten av världen, förskjuten av Gud

Blott dig till förhoppning jag äger.

Fort, smycka vår kammar – På svartklädda båren

Den suckande älskarn din boning skall nå.

Fort, tillred vår brudsäng – med nejlikor våren

Skall henne beså.

Första strofen ur ”Till förruttnelsen”,

Erik Johan Stagnelius, 1818

LYRIKENS BILDER

Andra sätt att arbeta
med bilder i lyriken:

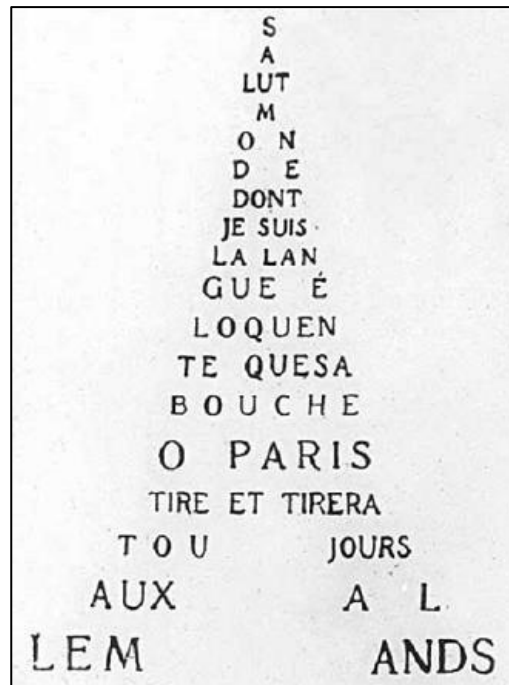

Illustration 7: Ur bröllopsskrift till Andreas
Phalleen och Mektilla Rydelia (1697).

LYRIKENS LJUD

LITTERATURBANKENS SKOLA

Ordet lyrik kommer från *lyra*, ett antikt stränginstrument. De första verken som kategoriserades som lyrik var alltså tonsatta.

Även om musiken har försvunnit från stora delar av lyriken fortsätter ljudbilden att vara en viktig del.

LYRIKENS LJUD

O, vem spelar
dessa toner,
denna svidande musik
på mitt hjärtas
strängar, spända
alltid, alltid
alltför hårt?

”Aldrig kan själens längtan
stillas”, Vilhelm Ekelund, 1906

Upprepningar är ett vanligt sätt att arbeta med ljud – precis som i musiken som ofta upprepar ungefär samma ljud gång på gång och skapar melodier genom det.

Rim

upprepar samma kombination av språkljud i slutet på ett ord (som i t. ex. ”Till förruttnelsen”).

Alliterationer

upprepar samma språkljud/bokstav i början på flera ord

LYRIKENS LJUD

Fler verktyg för upprepningar är...

Anafor där hela fraser, alltså
kombinationer av ord, upprepas i
början av en versrad

Epifor där hela fraser upprepas i slutet
av en versrad

Jag minns den ljuva tiden
Jag minns den som igår
Då oskulden och friden
Tätt följde mina spår

”Pojkarne”, Anna Maria Lenngren, 1797

LYRIKENS LJUD

Rytmen är precis som i musiken viktig i lyriken.

Påverkan på rytmen har:

- ❖ hur fort man läser
- ❖ var någonstans man lägger betoningen
- ❖ versraderna
- ❖ antal stavelser i en versrad

Hastigheten och betoningen är det ytterst läsaren som bestämmer om, men en dikt brukar låta ana hur den vill bli läst.

LYRIKENS LJUD

Undersök
rytmen i
”Pojkarne”.
Vilken läsning
känns mest
naturlig?

Jag minns den ljuva tiden
Jag minns den som igår
Då oskulden och friden
Tätt följde mina spår

”Pojkarne”, Anna Maria Lenngren, 1797

Vad händer om den
istället läses så här:

Jag minns den ljuva
tiden
Jag minns den som
igår

Påverkas din tolkning av dikten?

ATT TOLKA LYRIK

En stor del av att tolka lyrik handlar alltså om att undersöka hur ljud och bild samverkar.

En och samma dikt kan bjuda in till flera tolkningar:

Vilka associationer och bilder som väcks hos läsaren kan variera.

Ljuden, alltså hur man läser, kan förändra hur man tolkar dikten.

Det betyder inte att det aldrig finns något rätt eller fel sätt att tolka en dikt.

ATT TOLKA LYRIK

All lyrik har någon sorts kärna, någonting centralt som dikten handlar om.

Ett sätt att komma åt kärnan är att undersöka diktens *teman*, det vill säga vilka stora och allmänmänskliga ämnen som behandlas i den.

I det här momentet kommer du att få läsa och analysera tre dikter av tre olika författare som alla behandlar gemensamma teman.

EXEMPEL PÅ LYRIKANALYS: "EN KÄRLEKSVISA"

FRÅGOR FÖR ANALYS

1. Vad handlar dikten om?
2. Vem är det som "talar" i dikten?
3. Vad är det för rytm och ljud i dikten? Finns det några rim och hur fungerar de i så fall?
4. Hur använder sig dikten av upprepningar? Vilken effekt ger det?
5. Vilka bilder målar dikten upp? Hur då?
6. Går det att tolka dikten på flera olika sätt? Vilken tolkning är rimligast?
7. Vilka teman hittar du i dikten?

Jag köpte min kärlek för pengar,
för mig var ej annan att få,
sjung vackert, I skorrande strängar,
sjung vackert om kärlek ändå.

Den drömmen, som aldrig besannats,
som dröm var den vacker att få,
för den, som ur Eden förbannats
är Eden ett Eden ändå.

"En kärleksvisa", Gustaf Fröding, 1898